

האמנות היהודית על רקע האמנות הכללית
(בהתאמה למיקוד תשע"א – תשע"ד)

5. דורא אירופוס

עריכה והתאמה לתוכנית הלימודים:
ברכה גולדנברג ונעמה כץ

מתוך: האמנות היהודית / ססיל רות
עיצוב בתי כנסת בארץ ישראל, אמנות וסמל / משרד החינוך ירושלים
בתי כנסת בארץ ישראל / צבי אילן
בתי כנסת בארץ ישראל מימי קדם ועד ימינו / חרל"פ עמירם
בית הכנסת של דורה-ארופוס וציריו / סוקניק, א.ל.

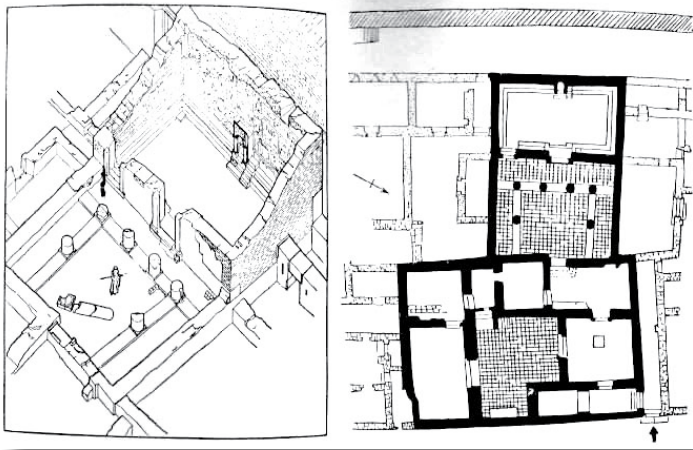
תשובוני בחינות בגרות

לשימוש פנימי בלבד
אין להעתיק ולהפיץ ללא אישור מפורש

מבוא

(לתלמידים מומלץ לצלם רק את דפי היצירות)

בית הכנסת בדורא ארופוס

דורא ארופוס הינו יישוב בצפון-מזרח סוריה, ששרידיו נחשפו לאחר מלחמת העולם הראשונה. בחפירות נתגלה בית כנסת יהודי. נוסף לבית הכנסת נחשפו במקום מבנים פרטיים, מקדשים פגאניים וכנסייה. דורא אירופוס שימשה תחנת מעבר בדרך המחברת בין הודו לבין הים התיכון. היא נבנתה כמבצר אשורי, חרבה ונבנתה שוב בשנת 300 לפני הספירה בידי סלווקוס ניקטור היווני, ממפקדי צבאו של אלכסנדר הגדול. סלווקוס הוא שהוסיף לדורא את השם אירופוס על שם עיר הולדתו במקדוניה. מאז שימשה דורא אירופוס יישוב ספר על

הגבול שבין הממלכה הפרתית ולאחריה הממלכה הפרסית במזרח לבין היוונים ומאוחר יותר הרומאים במערב. העיר שמרה על אופייה היווני גם ששלטו בה הפרסים, ואוכלוסייתה המעורבת דיברה ארמית או יוונית. כבר במאה השנייה לספירה הייתה בדורא אירופוס קהילה יהודית שבנתה לעצמה בית כנסת בתוך מתחם מגורים בקרבת החומה המערבית של העיר.

בשנת 245 לספירה, תחת שלטון רומאי, הוגדל בית הכנסת וקירותיו עוטרו בציורים. אחת עשרה שנים מאוחר יותר פלשו מערבה חילות הממלכה הפרסית-ססאנית וכבשו מן הרומאים שטחים גדולים בסוריה. בעת המסע הצבאי צרו הפרסים על דורא אירופוס והחריבוה. לקראת המצור חיזקו מפקדי העיר את ביצורי היישוב על ידי מילוי עפר ברחוב הסמוך לחומה ובניית סוללה משופעת מעל הבתים הסמוכים לו. ביניהם היה גם בית הכנסת. פעולה זו חייבה את הריסת תקרתו של בית הכנסת, הריסת הקיר המזרחי וחלקים מן הקיר הצפוני והדרומי. פסולת הבניין והעפר שמילאו את בית הכנסת שמרו עליו במשך מאות שנים עד לחשיפתו בשנים 1932-1933.

חשיבותו של בית כנסת זה רבה ביותר בזכות שני ממצאים: גומחת ההיכל וציורי הקיר. בתקופת המשנה והתלמוד לא היה לספרי התורה מקום קבוע בבית הכנסת, והם הוחזקו בתוך תיבה ניידת שניצבה בחדר סמוך לאולם התפילה או במבנה נפרד. התגבשות ארון הקודש או ההיכל כמקום אחסון קבוע של ספרי התורה החלה בתפוצות כבר במאה השלישית, ובארץ ישראל הופיע מתקן זה לראשונה במאה הרביעית. ההיכל, המעוצב כגומחה בקיר המערבי של בית הכנסת בדורא אירופוס, הוא המוקדם ביותר ששרד. הציור שמעליו, משקף את תפיסתם הדתית של בני הקהילה. כל קירות בית הכנסת מכוסים ציורים בנושאים תנ"כיים. העובדה שיהודי דורא אירופוס לא חששו מאמנות הציור מעידה על גישתה האוהדת של ההנהגה הרוחנית לאמנות. גישה זו באה לידי ביטוי גם בפסיפסי בתי הכנסת של ארץ ישראל. יש להניח, שציורי הקיר היו במאה השלישית בגדר חידוש בעיצוב פנים בתי הכנסת, ומעיד על כך התלמוד הירושלמי "ביומו דרבי יוחנן שרון ציירין על כותלא ולא מחי בידיהו" (בימי של רבי יוחנן התחילו מצירים על הכתלים ולא מיחה בידם). (עבודה זרה פרק ג' הלכה ג').

גילוי בית הכנסת בדורה-ארופוס, בשנת 1920, היה כאמור תגלית חשובה בחקר האמנות. ממצאי בית הכנסת היו חשובים לחקר האמנות הנוצרית ולחקר האמנות היהודית, שהתגלית הובילה להתפתחותם כדיסציפלינה מדעית נפרדת. חוקרים רבים עמדו על משמעויות הציורים. יש שהלכו בגישה המיסטית ומצאו בציורים רעיונות פילוסופיים, יש שראו בציורים אלמנט קישוטי בלבד, ואחרים, כדוגמת סוקניק ראו בהם הוכחה למסורת אמנותית-פיגורטיבית יהודית עתיקה שהיוותה מקור לאמנות הנוצרית הקדומה.

חוקרים אלו בחנו סצנות נפרדות אולם התוכנית הכללית במבט ראשון לא ברורה. הקומפוזיציה הכללית מחולקת לרגיסטרים וכל רגיסטר מחולק למספר פאנלים. מוקד בית הכנסת בקיר המערבי באזור הגומחה. השיקול הרעיוני שעמד מאחורי בחירת התמונות אינו ברור במבט ראשון. הציורים לא מופיעים למשל לפי סדר הקורות בתנ"ך, לא מתחילים מבראשית ולכן ההגיון הפנימי אינו מובהק. נשאלת השאלה מדוע, מכל סיפורי התנ"ך נבחרו דוקא סצנות אלו ומהו הרעיון העומד בבסיסם.

בית הכנסת כלל אולם תפילה מלבני, גומחה לארון הקודש, והכתובת עליו אומרת: "אנא עבדא בית ארונא יוסף..." לבית הכנסת היה גג רעפים, על אחד הרעפים מצוינת כתובת בה התאריך 6-245 כנראה שכתובת זו מציינת את השנים בו עבר בית הכנסת שיפוצים לאחר שחרב עם הפלישה של כובשים לדורא. כנראה שבשלב ראשון היה ציור רק על החלק המרכזי העליון של הקיר המערבי הפונה לירושלים ותיאר גפן שעליה פשטו על כל הציור ובראשו שתי ציפורים, לביאה בין העצים ושני גורי אריות עומדים אחד מול השני, משמאל היה מצויר שולחן ועליו פירות. (יש שמפרשים שהציור הוא משל והכוונה למלכי יהודה שהוגלו לבבל על פי הפסוק: "תערוך לפני שולחן נגד צוררי"). כשהורחב בית הכנסת, במקום תמונה אחת על הקיר הפונה לירושלים קושט בית הכנסת בשלושה אזורים של תמונות על ארבעת הקירות מסביב. במקום הסגנון האלגורי תוארו עלילות בהן מופיעות דמויות אדם.

הטכניקה:

הציורים על הקירות הם בטכניקה הנקראת **פרסקו**:

השלבים בציור פרסקו:

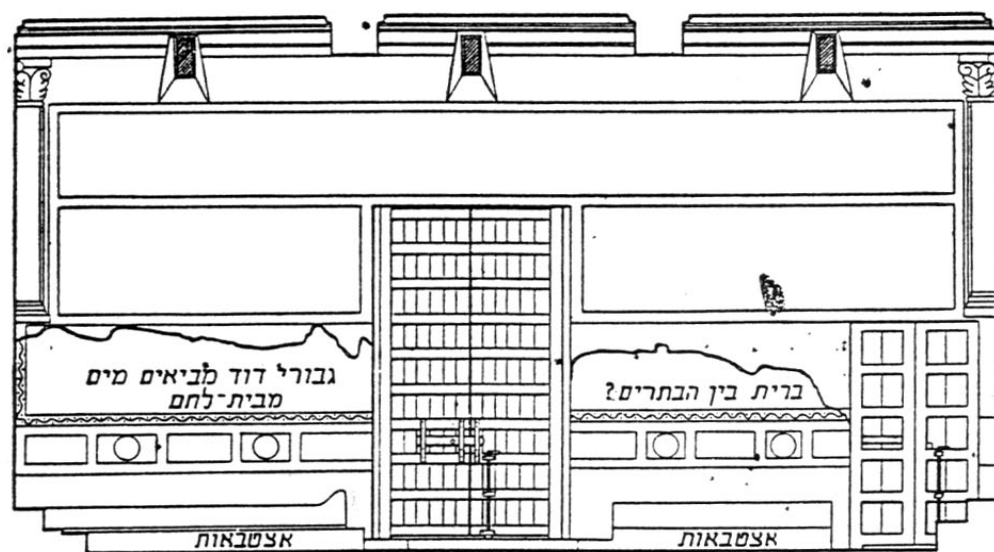
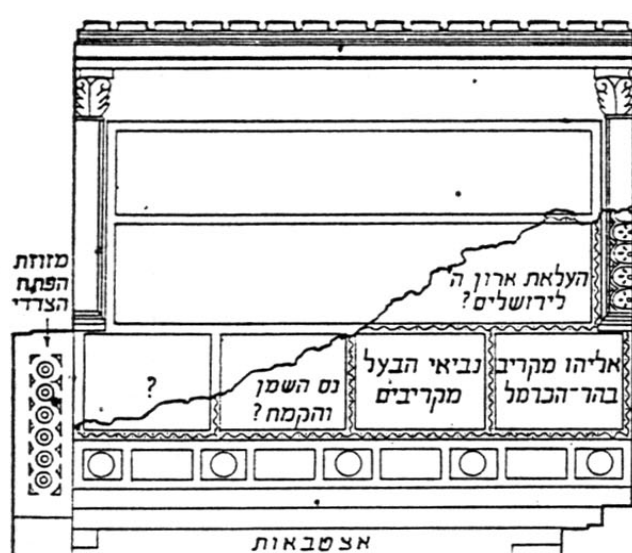
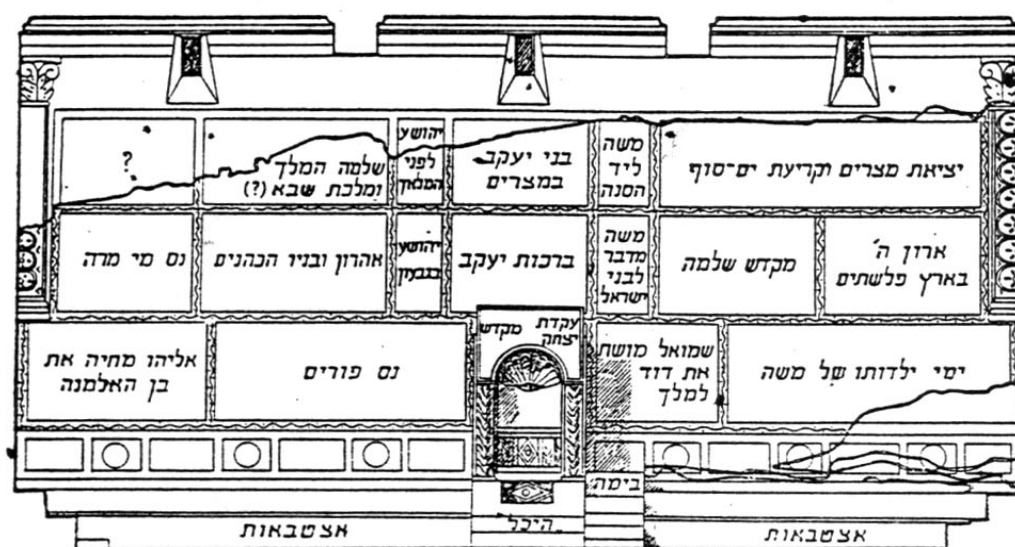
- תכנון הציור ברישום מוקדם
- מריחת קטע קיר בטיח לח (כי הציור מתבצע בחלקים לפי ההספק היומי).
- שרטוט על הקטע המרוח בטיח הלח
- ציור בצבע המורכב מצבען על בסיס מים
- הצבע נספג בטיח הרטוב ומתייבש עימו
- צביעת הטיח בחומר מקשר - אינקאוסטיק מעין דבק שתפקידו לגרום לצבעים להראות רעננים.

מבנה בית הכנסת:

גודלו 13.27/7.86 מ' בקיר המערבי גומחה בגובה של 1.5 מ'. כמו מבני ציבור הלניסטיים גם בית הכנסת היה בנוי חצר פנימית שסביבה סטיו. מן הרחוב נכנסו אל פרוזדור ארוך ללא מוצא, כשדלת מצד שמאל הובילה אל פרוזדור שני. דרך דלת בקיר הימני, עברו אל החצר החיצונית של בית הכנסת. כנראה, שלא היה חדר נפרד לעזרת נשים. בצמוד לחצר, היה אולם בית הכנסת, אליו נכנסו משער מזרחי. מול הכניסה, בקיר המערבי היתה גומחה, וכנראה עמדה במה לפני הגומחה בקיר המערבי היה גם מושב (אולי "קטדרה דמשה") עטור משני צדדיו עמודים ומעליהם קשת. מצפון הוליכו ארבע מדרגות אל דוכן קטן מורם, ששימש כנראה בימה עליה קראו בתורה וערכו את התפילות. בתקופה מאוחרת יותר הועברה הבימה ממרכז האולם אל הקיר האחורי, כמו בבתי כנסת אחרים.

הקיר המרכזי:

במרכז הקיר המרכזי עמד ארון הקודש. עלו אליו בשלוש מדרגות (כמו מקדש) ובו כנראה עמד ספר התורה או המגילה. בתוך הגומחה קונכיה (סימן למקום קדוש בכל הדתות הפגניות). יש מדרגות נוספות מימין לגומחה שתפקידן אינו ידוע. הקשת העגולה של הגומחה מקושטת בציורים של פירות הארץ. ענבים, תפוחי זהב או רימונים וצנוברים. משני צידי הגומחה שני אריות (מוטיב חוזר באומנות היהודית שמשמעותו גור אריה יהודה, מלכות, כח ושמירה). הקיר שאליו כיוון התפילה האמצעי - הוא הקיר המערבי. הקיר הימני - הוא הקיר הצפוני הקיר השמאלי - הוא הדרומי.

סדר הסבלאות בארבעת קירות בית-הכנסת. למעלה מערב; מימין צפון; משמאל דרום; למטה מזרח

חלוקת התמונות:

כל הקירות חולקו לשלוש רצועות ובהם ריבועים עם תיאורים מתקופות שונות מהמקרא, נביאים, כתובים, יש סצנות לא ברורות (סגנון זה מאפיין את הציור הרומי). במראה כללי מתגלים הקירות כשהם מחולקים לפריימים על ידי רצועות. הרצועות מעוטרות בסרט גלי, החוזר על עצמו בכולן.

נושאי הציורים ופרשנותם:

- הציורים מתארים אירועים לסיפורי המקרא ודמויות כאברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף, ודוד שתוארו בכמה תמונות בהמשכים. הקשר בין הציורים אינו ברור בוודאות ולכן הוצעו מספר תיאורים לכך:
- גישה מיסטית, הרואה בכל דמות ומוטיב סמל לרעיון פילוסופי.
- יש הרואים בציורים רק אירוע וקישוט כך שהציורים משמשים הוכחה לאמנות פיגורטיבית יהודית עתיקה שהיוותה מקור לאמנות הנוצרית המוקדמת.
- מקור הציורים במגילות מאוירות שהיו נפוצות בתקופה. המאפיין את ציורי המגילה הוא "סגנון המשך" (נרטיבי) בסגנון זה הצופה אינו יכול לראות את כל היצירה במבט אחד. בדורא יש חזרה דומה על הנושא. לפי דעה זו הציורים לקוחים מתוך כמה סיפורים מהתנ"ך שצורפו יחד על מנת להביע רעיון מוסרי או מדיני וחזון דתי מסוים או במדרשים.
- הציורים כולם קשורים לחזונו של הנביא יחזקאל
- הציורים בשורה העליונה הם הסבר ופרוש לשורות התחתונות -
- הציורים בבית הכנסת נעשו בתקופה של מחלוקת קשה בין נוצרים ליהודים בהקשר לטקסט המקראי, התגשמות הנבואות, משמעותו של העם הנבחר, הגויים, התורה והמשית. לפי מאמרו של פיגרס החכמים היהודים שתכננו את קישוטו של בית הכנסת בדורא, בחרו במכוון להציג מבחר דמויות מקראיות שהיו שניות במחלוקת בכדי להוכיח את נכונות האמונה היהודית בחירת הציורים נעדה לספק תשובה לפרשנות הנוצרית. לפי דעה זו הציורים מייצגים את העובדה החשובה ביותר בתולדות עם ישראל: את בחירתו באמצעות ההבטחה האלוקית לאברהם.
- תפיסה אחרת מדגישה את ההיבט החינוכי של בית הכנסת, ולכן התמונות הן גם ממדרשים. במאה השלישית המדרש היה עדיין תורה שבעל פה ויתכן שהסיפורים בדורא מצוירים על פי רעיונות מדרשיים שלא ידועים לנו היום. התיאורים אינם מקראיים אלא מדרשיים. **דורא אירופוס היא העדות הראשונה לכך שהיו מדרשים.** יתכן והיה נסיון להראות למאמינים את התיאורים השונים כנסיון לחדש את האמונה בכל פעם שהם באים לבית הכנסת. יתכן גם, שבחירת הציורים נבעה משילוב של שניים או יותר מההסברים הנ"ל, ואין סתירה ביניהם.

ברוב הציורים שוררת אווירה דרמטית וחגיגית, רוח מונומנטאלית. עם זאת ישנם מקומות עם קטעים אינטימיים יותר ואפילו סנטימנטאליים כמו בתמונת משיית משה מן המים, שבה מתוארים פני יוכבד המביעים סבל. ישנו קשר באווירה בין התמונות, והלקח של כולם הוא חיזוק האמונה באל ובהשגחתו. הייחוד הלאומי בולט בבחירת הנושאים. כל נושאי הציורים יהודים למרות ההשפעות השונות, במיוחד הפגאניות. הציורים חסרי תקדים וחסרי המשך. בדורא יש תיאורים פגנים והלניסטים. לדוגמא, במקדשים - מופיעות דמויות של ארטמיס ותמוז הנראות בגובה העיניים.

הנושאים:

- עם ישראל, אבותיו וכולו כהמון
- חיי משה
- אהרן והכהונה
- תולדות ארון-הברית בהקשר לתולדות שמואל
- שלשה מלכי ישראל החשובים: שאול, דוד ושלמה
- אליהו וניסיון
- חזון התחייה
- כבוד מרדכי

יוצרי הציורים

לא ידוע מי יוצרי הציורים, אך כמעט וודאי שמספר יוצרים עסקו בציור הקירות. רואים

הבדלים ברמה האמנותית של הציורים. יתכן שהיה צייר אחד עם מספר עוזרים.

השפעות סגנוניות:

הסגנון משלב אמנות ביזנטית מוקדמת עם אומנות רומית מאוחרת:

- הדמויות חזיתיות, חסרות נפח, קו שחור מקיף את הדמויות
- הגודל מציין את החשיבות
- הדמויות מסודרות בשורות
- בציורים אין פרספקטיבה ורמזי נוף מופיעים באופן סמלי
- החיות והסוסים מצוירים באופן ריאליסטי (במיוחד הסוס של מרדכי)

"סגנון המשרך"

- נרטיבי- גם מבחינת הסגנון ייתכן שמקור הציורים היה מגילות מצורות כי בדורא אירופוס בכמה מהתמונות, הדמויות חוזרות על עצמן באותו הציור. הסגנון אופייני למגילות, בהן הציור לא מופיע במלואו אלא רואים רק קטע בכל פעם, והיתר מגולל.

סגנון קלאסי

- ההשפעה הברורה ביותר היא השפעה הלניסטית רומית. למשל: הלבוש היווני בעל הקפלים. העמידה של דמות משה בהחזיקו במגילה - רגל אחת מושטת קצת קדימה (קונטראפוסט). באותה דמות יש אפילו קצת אור וצל.

סגנון פרסי

- למשל בגדי יחזקאל בדמויות החזון.

סגנון שמי עתיק

- השפעת תרבות ארם נהריים - פעמים רבות חוזרת הרוזטה שמקורה בארם נהריים. העצים מסוגנים ליד הגומחה מזכירים את העצים המסוגנים בארם נהריים הקדומה.
- כל הסיפור האופקי והנוף המסוגן כולו מזכירים את **אמנות ארם נהריים**.

מבחינה צורנית אין מקוריות רבה בציורים, אך עיקר החידוש הוא בשילוב בין המקורות והתחלת הסגנון הביזנטי. המיוחד בבית הכנסת, זה מלבד היותו המוקדם ביותר, אלו הציורים הממלאים את הקירות. ציורים מתוך מדרשים וסיפורי התנ"ך (בעיקר מדרשים). וכן העובדה שיש דמויות.

אמצעים אמנותיים כלליים לציורי דורא ארופוס:

- חלל: אין פרספקטיבה מדעית. הפרספקטיבה **מושגית**: גדול - חשוב, קטן - פחות חשוב.
- קונטור: קו שחור **תוחם ברור** - אופייני לימי הבניים
- ציור שטוח ללא נפחים. אין כמעט אור וצל
- צבע מקומי - הרקע בצבע אחד - השפעה רומית.
- ציור בפריימים (ריבועים ריבועים) - אופייני לאמנות רומית

השפעות הסגנון הביזנטי:

- חזיתיות הדמויות. הדמויות לא בפרופיל ואינן מופיעות בתנועה. אצל משה רמז לקונטרה פוסט.
- קו שחור תוחם ברור (סגנון ימי- ביניים מובהק). הפנים ותווי הפנים מודגשים עם קווים ברורים
- פרספקטיבה מושגית
- ציור בהמשכים
- אין הבעות פנים. סכמה בפנים. כל הדמויות אותו הדבר (אין אפיון של הדמויות).
- הדמויות מאופיינות בעזרת גודל, אטריבוטים ובגדים

הבגדים:

הטיפול בבגדים נעשה לפרטי פרטים:

אהרון הכהן לובש גלימה ארוכה, כתונת, מכנסיים מרובעים שחורים וירוקים, חגורה ומצנפת.

בניו הכהנים לובשים מכנסיים, כתונת וחגורות קצרות.

בתמונת הבאר מופיע משה לבוש גלימת קפלים ארוכה מאריג צהוב משובץ ורוד וארגמן עם גדילים בשוליים.

במקרים אחרים הוא לבוש בגלימה לבנה פשוטה.

גם בסיפורי אליהו תפיסה דומה: האלמנה לבושה פעם בבגדים חומים כהים ומעורטלת ממותניה ומעלה לאות אבל, ופעם בבגד לבן כשבנה שב לתחיה. לפעמים הדמויות בטוגה רומית ולפעמים בבגד פרסי לפי המעמד וההקשר.

חשיבות דורא ארופוס:

הייחודיות של בית הכנסת בדורא היא בהיותו מתוארך עוד לפני הנצרות הקדומה, ובכל זאת, הוא מראה על אמנות נרטיבית (אמנות המספרת סיפור, עלילה) מפותחת מאד, למרות קדימותה בתאריך וכן עושר ציורי נדיר. הדבר מאפשר הצצה לאמנות יהודית שלא שרדה.

- דורא ארופוס היא אחת ההוכחות הנדירות לכך שקיימת אמנות יהודית.
- ציורי הקיר מראים על סגנון אמנותי שמאוחר יותר הוגדר כאמנות ביזנטית יתכן שבית כנסת זה הוא המבשר לאמנות זו.
- בדורא ארופוס ישנם מאפיינים רבים שחזרו באמנות הביזנטית כמו: תיאור הדמויות חזיתיות, סידור הדמויות בטורים (הכתרת דויד), סידור קבוצות סימטריות (משה ליד המעיין, יעקב עם 21 השבטים: שישה מכל צד), פרספקטיבה מושגית, סגנון פשוט אך דמות הנביא עם פנים המביעים שאר רוח.
- יתכן שאמנות הכנסייה הנוצרית התפתחה מתוך אמנות בית-הכנסת שקדמה לה.
- יש הרואים בציורי הקיר של דורא ארופוס חשיבות רבה כי לדעתם מגלים ציורים אלה מסורת ציור שהיתה מפותחת בכתבי יד והועברה משם אל קיר בית הכנסת.

איך זה שהיהודים ציירו דמויות בבית הכנסת?

לשאלה זו יתכנו כמה הסברים:

- הקהילה בבבל ודורא היתה עשירה וגאה. ייתכן ורצתה להתחרות עם סביבתה בהצגת עושרה ולכן הרשתה לעצמה לצייר דמויות.
- הקהילה מושפעת מהתרבות ההלניסטית. כשהקהילה עשירה ובטוחה בעצמה היא פתוחה לשינויים. כמו בכנסייה נוצרית הציורים היו במטרה להסביר לציבור, לאדם הפשוט את הדברים. מסר להמונים.

היצירות

דורא אירופוס, גומחת ארון הקודש

בפאנל המרכזי, שמעל הגומחה השתמש האמן בסמלים מקובלים באמנות היהודית של התקופה: במרכז מתוארת חזית מקדש הלניסטי. משמאל סמלי חג סוכות – אתרוג ולולב והמנורה ומימין סיפור העקידה.

המקדש נראה כדגם מקדש הלניסטי, עם שני זוגות עמודים בעלי כותרות קורינטיות. במרכזו פתח, או מבנה פנימי מעוטר בקונכיה בעל שתי דלתות ומצידן עמודים גם הם בעלי כותרות קורינטיות. יתכן כי החזית הפנימית היא רמז לארון הברית או שמייצגת את פתח המקדש.

לצד המקדש סמלי חג סוכות: הלולב והאתרוג והמנורה הממלאת את כל החלל שנותר למנורה שבעה קנים ישרים היוצאים מהקנה המרכזי ויוצרים צורת משולש. בסיסה בעל שלוש רגלים. וקניה עשויים חוליות. כעין כפתור ופרח. מימין למקדש סיפור העקידה. סמיכותו למקדש ברורה. לפי המדרש העקידה התרחשה על הר המוריה מקום המקדש. העקידה מסמלת את הברית שבין אלוהים לאברהם ולעם ישראל, בית המקדש, המנורה, הלולב והאתרוג מייצגים את ההבטחה לגאולה ובניין המקדש ולכן נבחרו להופיע במוקד בית הכנסת מעל הגומחה.

בסצנת העקידה, אברהם, סמל ההקרבה למען האל, מופיע בגבו הוא מחזיק את המאכלת הענקית האיל בסבך, ויצחק עקוד על המזבח. סגנון הציורים מאוד סכמטי אך תואם את פשט הכתוב. למעלה מתואר אוהל ודמות בפתחו, משמאלה יד אלקים – הנשלחת משמים לעצור את אברהם. החוקרים חלוקים בדבר זהותה של הדמות באוהל. יש שמזהים את הדמות כשרה, עם אורן היבואי או ישמעאל. אחרים, מזהים את הדמות כיעקב יושב האהלים.

התיאור מתבסס כאמור על פשט הכתוב אך גם על מדרשים: שילובה של שרה בסצנה, מצביע על מקור מדרשי. (תיאור שרה באוהל אינו מתואר בתורה אלא במדרש. שרה התבשרה על ידי השטן כי בעלה הצטוו לעקוד את בנה, וכששמעה זאת – פרחה נשמתה. כפי שמסופר בתנחומא וירא סימן כג: "באותה שעה הלך השטן אצל שרה ונזדמן לה כדמות יצחק, כיון שרא(ת)ה אותו אמרה לו: בני מה עשה לך אביך? אמר לה: נטלני אבי ... והעלני לראש הר אחד ובנה מזבח ... ועקד אותי על גבי המזבח, ... לא הספיק לגמור את הדבר עד שיצאה נשמתה".

המוטיב של יד ה', שהינו מוטיב נפוץ באמנות נוצרית וביזנטית לתיאור יד ה', קשור למדרש (על פי המסופר במדרש אברהם לא האמין למלאך שניסה לעצרו מלעקוד את בנו, ולכן יד ה' נשלחה ועצרה אותו). באותו האופן גם האיל, אשר על פי המקור המקראי, מסתבך בקרניו בסבך מקורו במסורת מדרשית (פרקי דרבי אליעזר, ל"א: "... אותו האיל כשנברא בין השמשות היה ובא להתקרב תחת יצחק...").

דורא אירופוס - ציורי קיר, נס המים במדבר, סוריה, אמצע

המאה ה-3 לספירה

בתמונה מתוארת באר, שממנה זורמים מים. המראה יכול להתאים לכמה ניסים שקרו לבני ישראל במדבר עם המים כמו באר מרים או הוצאת המים מן הסלע על ידי משה.

במרכז הפרסקו המתאר את נס המים במדבר, נראית באר, ממנה יוצאות שתיים עשרה רצועות, המובילות לשתיים עשרה דמויות העומדות בפתח אהלים. הדמויות, המייצגות את השבטים השונים, דומות באופן כללי אחת לשניה. כל שבט מצוין באהל. האהלים מסודרים סביב לאהל מועד. כל אחת מהדמויות

לבושה בגד פרסי: מעיל חגור, המגיע עד הברכיים ומכנסיים. האנשים מחזיקים את ידיהם למעלה, כשכפות הידיים מופנות החוצה. הבגדים בצבע תכול או אדום (לסרוגין). גובה הדמויות כגובה האהלים. האהלים צבועים לסרוגין באדום, שחור, לבן, ירוק וכחול ואינם שווים בגודלם. יתכן שהסיבה לכך טכנית ונבעה מתכנון לקוי של הפורמט. יתכן שהתכנון הלקוי הוא גם הסיבה לכך שהדמויות אינן שוות בגודלן ואחת מהן (מימין) אף עומדת לצד אחרת ולא בפתח אהולה. משמאל לבאר ניצבת דמות המכה עם מטה על הבאר, הדמות מזוהה משה שהוציא מים מן הסלע. פניו מעוטרת בזקן. משה מתואר לבוש כותונת בעלת שרוולים ארוכים המכסים את כפות הידיים, מעליה מעיל ארוך מקושט משבצות לבנות וכתומות, לסרוגין. כף ידו השמאלית פתוחה והימנית נראית דוחפת מטה לכיוון הבאר. רגליו יחפות. מעל הבאר במרכז מנורה בעלת שלוש רגליים, קני מעוגלים ושלהבות הפונות למרכזה. מאחוריה אוהל מועד, מתואר כחזית אדריכלית של מקדש, בעל גמלון ושני עמודים בצדדיו. זהו פנל שמראה צירוף של כמה סצנות לתאור סמלי ולא נרטיבי.

דורא אירופוס - ציורי קיר, אסתר ואחשורוש,

סוריה, אמצע המאה ה-3 לספירה

נושא התיאור הוא נס פורים. משמאל: המן מרכיב את מרדכי היהודי, הלבוש בגדי מלכות, על סוסו של אחשורוש ברחובות שושן הבירה. הסצינה שמימין פחות ברורה. כנראה שהמדובר בהגעתה של אסתר למלכות.

אסתר מגיעה למלכות: מימין נראית אסתר כמלכה

היושבת ליד המלך. המלך והמלכה אסתר יושבים על כיסא הדור, והמלכה לשמאלה על כיסא צנוע יותר. אחשורוש - בעל זקן קצר ומחודד, לבוש כותונת לבנה, מכנסיים ומעיל קצר אדום. לראשו כובע פריגי של האחשדרפנים הפרסים. שולי בגדיו ענודים פסים צהובים ומעשי רקמה שונים מעטרים את מעילו. בידו השמאלית מחזיק המלך את שרביטו ואת ידו הימנית הוא מושיט לקראת אחד מנעריו, המקבל מידו "ספר" כתוב בשם המלך. מאחורי הכסא עומד אחד מסופרי המלך, בידו האחת הוא מחזיק "ספר", ובשניה מוכן לכתוב עליו את דבר המלך. משמאל לכיסא עומד אחד השרים. בידו השמאלית חרב קצרה, והימנית מורמת. למטה מהם נראה נער, לבוש אף הוא כותונת ומכנסיים, מתקרב אל אחשורוש, כשהוא כורע על ברכו השמאלית, ומקבל ממנו את ה"ספר".

דמותה של אסתר: על הכסא שלשמאלו של המלך יושבת אסתר, רגליה נחות על הדום וראשה עטור כתר מלכות. מתחת להדום כתוב "אסטיר". היא לבושה שמלה ארוכה מחוסרת שרוולים, ועליה חזיה המרוכסת ברפיפה. רגליה עטופות במעיל אדום, מעיל מלכות. מן הכתר שבראשה נופל על שכמה הצעיף. שערה קלוע בשתי מחלפות, היורדות לשני צדי צווארה. באזניה תלויים עגילים, צווארה ענוד ענק, וצמידים מקשטים את זרועותיה. את ידה הימנית היא מחזיקה מתחת לחזיה, ובידה השמאלית היא מנפנת בקצה צעיפה. בצעיפה של המלכה מטפלת גם הנערה העומדת על ידה. הנערה לבושה שמלה ארוכה, שערה עשוי כשערה של הגברת, אך לא באותה קפדנות.

כסא אחשורוש: הכסא שעליו יושב אחשורוש מורם קצת. לצדי המדרגות רובצים אריות ונמרים לסרוגין. לשני צדי מקום-השבת של הכסא עומדים שני אריות. על המדרגה השלישית כתוב "חשורוש". מבנה הכסא מזכיר את כסאו של שלמה המלך, כפי שהוא מצויר באיור אחר על קיר בית הכנסת. התיאור עוקב אחרי האגדה היהודית, המספרת כי כסאו של

שלמה המלך נדד מירושלים למקומות שונים, ולבסוף הגיע לשושן ואחשורוש היה מוכן לשבת עליו. האגדה ממשיכה כי אחשורוש לא יכל לעשות כן ונבנה לו כסא אחר, שהיה דומה לזה של שלמה (ראה פירוט משמאל).

המן מוליך את מרדכי ברחובות שושן:

בחלק השמאלי של הפאנל מתואר מרדכי היהודי, רכוב על סוס לבן הדור, שגופו מקושט ברתמה מפוארת. מרדכי לבוש בגדי מלכות (בגדים זהים לבגדי אחשורוש בחלק הימני של הפאנל), ולירך שמאלו צמודה אשפה וחיצים בה. החלק האחורי של המעיל האדום שעל כתפיו מתנופף באויר, והוא ארוך יותר מן המעיל של אחשורוש. הוא המעיל אותו לבש המלך בשעת הכתרתו. מתחת לדמותו של הרוכב כתוב "מרדכי". המן, כותנתו מופשלת מעל ברכיו ורגליו יחפות, מחזיק בידו הימנית את רסן הסוס וידו השמאלית אוחזת בשוט. הוא מוליך את מרדכי ברחובות שושן.

בשטח המרכזי שבין שני חלקי הפאנל, ניצבים ארבעה אנשים לבושים בגדים הלניסטים אשר מרימים את ידם לאות הערצה וכבוד. בדמותו של השמאלי נראות ציציות בכנף המעיל ולכן משערים, שארבעת אנשים אלו הם יהודי שושן, המביעים את הערצתם למרדכי שזכה לכבוד הגדול.

פרשת נדודיו של כסא שלמה מתוארת בתרגום ראשון לאסתר: "כיומיא האינן כד בעא מלכא אחשורוש למיתב על כורסיה מלכותא דשלמה ראשתבא מן ירושלם על ידוהי דשישק מלכא דמצרים וממצרים אישתבא על ידו דסנחריב ומן ידו דסנחריב אישתבא על ידו דחזקיה ותב לירושלם ותוב מן ירושלם אישתבא על ידו דפרעה חנירא מלכא דמצרים וממצרים אישתבא על ידו דנבוכדנצר ונחית לכבל זכר צדא כורש ית מדינתא דכבל אחתיה לעילם ובתר כן מלך אחשורוש ובעא למיתב עלוהי ולא הוה יכול ושרר ואייתי ארדיכלין מן אלכסנדריא למעבד כותיה ולא יכולו ועבדו אוחרן ארע מיניה ואתעסקו ביה חרין שנין ובשתא תליתאה דמלכותיה יתיב עילוי ההוא כורסיה מלכותיה דעבדו ליה ארדיכלין בשושן בירנתא". (בימים ההם כשביקש המלך אחשורוש לישב על כסא מלכותו של שלמה שנשבה מירושלים על-ידי שישק מלך מצרים, וממצרים נשבה על-ידי סנחריב, ומידי סנחריב נשבה על-ידי חזקיה וחזר לירושלים, ושוב נשבה מירושלים על ידי פרעה נכה מלך מצרים, וממצרים נשבה על ידי נבוכדנצר וחזר לכבל. וכשהחריב כורש את בבל העיר הביאותו לעילם, ואחר-כך מלך אחשורוש וביקש לישב עליו ולא יכול. וצוה להביא ארדיכלים מאלכסנדריה שיעשו כסאות ולא יכלו. ועשו אחר פחות ממנו, ועסקו בו שתי שנים, ובשנה השלישית למלכותו ישב עליו; וזהו כסא מלכותו שעשו לו הארדיכלים בשושן הכירה).

בתיאור הסצנה ניכר אימוץ של אלמנטים מאמנויות הסביבה, יש בה אפיונים מהאמנות הפרסית, המקומית בתקופה. השלטון בדורא בזמן ציור בית הכנסת היה שלטון פרסי, (למרות שזו עיר ספר השייכת לאימפריה הרומית). גם המלך אחשורוש וגם אסתר, לבושים בלבוש פרסי אוטנטי. על פי החוקרים אחשורוש וגם אסתר מציגים שני אלים באמנות הפרסית. גם מרדכי והמן לבושים בלבוש פרסי המאפיין את המקום. לדוגמא דמותה של אסתר שמעל ראשה מבנה, הדומה לזה שמעל לראשה של טיכה אלת העיר, יתכן שאסתר מהווה פראפניפיקציה (האנשה) של העיר דורא.

דורא אירופוס - ציור קיר, אהרון במשכן/מקדש-שלמה,

סוריה, אמצע המאה ה-3 לספירה

בתמונה זו מופיעה חומה עם שלושה שערים ובראשם קונכיה. לפתח המרכזי מבין השלושה פרוכת (בתנוחת תנועה). מעל מנורה שני מזבחות עם קנים משולשים ומזבח שעליו מונח קרבן, כנראה מזבח העולה. מעליהם דימוי של מקדש נוסף בעל חזות הלניסטית פגאנית ובתוכו ארון הברית עם מסך הפרוכת משני צדדיו. מימין להם עומד אהרן עטור זקן ושפם, שמו רשום ביוונית לצידו. בשורה אחת עם אהרן ניצבות ארבע

דמויות האוחזות בחצוצרה, שתיים מימינו ושתיים משמאלו. בפינה הימנית התחתונה של הספין מתוארים שור ואיל זה מעל זה. שור נוסף, המעוטר בזר עלים סביב בטנו (נראה אדום), מתואר בפינה שמנגד ולצדו ניצב אדם מניף גרזן מעל כתפו השמאלית. נראה, שהתיאור אינו נרטיבי, אלא אוסף של תיאורים הקשורים לעבודת המשכן במסגרת אחת. במרכז מצוי סיפור הקדשת אהרן למשכן, אך משולבים גם הציורי לעשיית חצוצרות ותיאור שריפת פרה אדומה. התיאור מצביע גם על ההיררכיה של קדושת המקדש. חצר, מקדש וקודש הקודשים אליו נכנס הכהן הגדול פעם בשנה ביום

כיפור. מעל מתוארים וילונות שהם צורת-תיאור הלניסטית מקובלת לתיאור סצנה מקודשת. אהרון הכהן לובש גלימה ארוכה, מכנסים מרובעים שחורים וירוקים, מצנפת, אפוד, מעיל, אבנט וכותונת. האפוד מזכיר את ה-anrecal הרומית, ומעוטר ב"ניקות" ומוטיבים פגאניים נוספים. בגדי הכהן כפי שמתוארים כאן אינם תואמים במלואם לתיאור המקראי פרטים רבים אופייניים ללבוש של רמי מעלה בני התקופה. תיאורו נעשה בצורה המצביעה על השפעה הלניסטית - עיניים בולטות, דמות חזיתית, לבוש פרסי עם פרטים רבים, הם אופייניים לאמנות הרומית המאוחרת. בניו הכוהנים, לובשים מכנסים, כתונת וחגורות קצרות. הבגדים גם הם בסגנון פרסי.

דורא אירופוס - ציורי קיר, ארון הברית בידי פלשתים, סוריה, אמצע המאה ה-3 לספירה

טבלה זו הינה המשכה של שכנתה ונושאה ארון ה' אחרי שנלקח בידי פלשתים ע"פ המסופר בשמואל א' ה'-ו'. בציור מתואר תחילת הסיפור וסימו: המעשה בבית דגון שבאשדוד ושיבת הארון לבית שמש.

ההרס בבית דגון: מימין מתואר ההרס שנגרם בבית דגון כשהכניסו אליו את ארון ה'. בית דגון מצויר לפי הסכימה מקובלת של מקדש: חזית בעלת גמלון משולש הנשען על עמודים, וטורי עמודים ליד שני הקירות הצדדיים. גודל

העמודים ניתן כאן בפרספקטיבה הפוכה. פנים המקדש כהה, ונראים בו שני מזבחות ושולחן ביניהם. לפני פתח המקדש מושלכים על הארץ כלי קודש שונים וביניהם שני פסלי דגון. הפסל האחד (הקרוב לקצה התחתון של הפאנל) שלם כמעט, והפסל השני (מעליו) מצויר כשהראש קטוע מן הגוף. שני פסלי דגון המושלכים על הארץ מסמנים שני מאורעות שארעו לדגון בשני לילות בזה אחר זה (שמואל א' ה' ג'). בלילה הראשון נפל לפני ארון ה', בלי שקרה לו משהו, ורק ביום השלישי, לאחר שהפלשתים השיבו את דגון למקומו, מצאו אותו כשראשו ושתי כפות ידיו כרותות (שם, פס' ד'). הצייר צייר את דגון נפל מושלך לארץ שתי פעמים: הפעם האחת כשהראש עודנו מחובר אל הגוף, והפעם השניה כשהוא כרות-ראש.

האל דגון: האל דגון מצויר כצעיר מלובש כותונת חגורה מעל מותניו, לרגליו מכנסים והוא לובש מעיל סגור בצורה רופפת ליד צווארו. ראשו גלוי ושערותיו מבודרות. בידו הימנית, המורמת, הוא מחזיק דגל, ובידו השמאלית - אלה. מסביב לפסלי דגון מושלכים כלי קודש שונים ממקדשו: קערות, כדים, מזבח קטורת, פמוטות, כפות ויעים. לפי צבעם נראה שהיו עשויים זהב, כמו פסלי דגון. הסיפור שבמקרא אינו מזכיר כי כלי הקודש שבבית דגון גם נפלו לארץ וייתכן שהצייר הוסיף פרט זה כדי להגביר את רושם ההרס, או כדי לא להשאיר חלל ריק. ייתכן גם שהצייר הסתמך על אגדה עתיקה שהייתה שגורה בימיו. ארון האלוהים עצמו איננו נראה במקדש.

הארון בבית שמש: משמאל, מתואר ארון ה' בא לבית שמש. הארון נתון מתחת לאפיריון על עגלה בעלת שני גלגלים, רתומה לשתי פרות (שמואל א' ו'). צורתו היא צורת תיבה בעלת גמלון מעוגל, שחזיתה מחולקת לששה ספינים קטנים מקושטים בזרי פרחים. שלושה אנשים, לבושים בגדים הלניסטיים, נראים עומדים כשידם השמאלית מחזיקה בשולי מעילם וידם הימנית מורדת למטה. ליד העגלה עצמה נראים שני צעירים יותר, לבושים כותונת ומכנסים. האחד אוחז בעול הפרות כאילו הוא מתקן משהו, והשני מניף שוט על הפרות.

על פי הדעה המקובלת שלושת האנשים הם סרני פלשתים הרואים את חזרת הארון והנערים המוליכים את העגלה לבית שמש. לפי הכתוב הפרות הלכו לבדם לבית שמש וכן היו 5 סרני פלשתים, לכן, ניתן גם לומר שהצייר צייר את אנשי בית שמש, ש"ראו בארון ה'". על פי האגדה (אלוהי רבה פרק י') למרות שמחתם, לא כיבדו אנשי בית שמש את הארון כראוי בניגוד לפלשתים שנהגו בו "דרך ארץ", למרות שסבלו רבות בגללו. בשל מעשה זה נענשו אנשי בית שמש. בדמויותיהם של שלושת האנשים הנכבדים, לבושים בגדים הלניסטיים, העומדים ומביטים בארון בלי לחלוק לו כבוד בהרמת ידם הימנית ובדמויות שני הנערים המטפלים בעגלה שעליה נמצא הארון, הביע הצייר את הזלזול שנהגו אנשי בית שמש הנכבדים והעם הפשוט בארון ה' שבא אליהם.

שאלות מבגרויות (תשובות בהמשך):

1. בגרות תשס"ג:

דורא אירופוס

בתמונות 3 ו-4 מוצג בית-הכנסת בדורא אירופוס.

- (6 נק') א. תאר את המבנה האדריכלי של בית-הכנסת בדורא אירופוס.
(5 נק') ב. תאר כיצד העיטור מסודר בבית-הכנסת של דורא אירופוס.
(6 נק') ג. תאר את ציור הקיר מעל הגומחה, והסבר את משמעותו.

תמונה 4 לשאלה 2
בית-הכנסת בדורא אירופוס, המאה ה-3 – תכנית

תמונה 3 לשאלה 2
בית-הכנסת בדורא אירופוס, המאה ה-3 – קיר הגומחה

2. בגרות תשס"ו:

דורא אירופוס

- (6 נק') א. הסבר את חשיבותו של ממצא ציורי הקיר בבית-הכנסת של דורא אירופוס.
(5 נק') ב. תאר את המערך הכללי של ציורי הקיר בבית-הכנסת בדורא אירופוס. הסבר סיבה אחת לצורת תיאור זו.
(4 נק') ג. ציין שם של סצנה אחת מציורי דורא אירופוס, ותאר אותה בקצרה.

3. בגרות תש"ע:

ציורי דורא אירופוס

בתמונות 35 ו-36 מוצגים ציורי קיר של בית-הכנסת דורא אירופוס.

- (6 נק') א. תאר כל אחד מציורי הקיר. בתשובתך התייחס גם לעיצוב הדמויות.
(6 נק') ב. הסבר את הקומפוזיציה ואת תפיסת החלל בכל אחד מן הציורים.
(3 נק') ג. בחר אחד מן הציורים, והסבר מדוע בחרו יהודי דורא אירופוס לעטר את בית-הכנסת שלהם בסצנה המתוארת בציור שבחרת.

הצעות לפתרון:

1. בגרות תשס"ג:

דורה אירופוס

- א. בית־הכנסת בנוי בצורה רוחבית – מסביב לקירות יש ספסלים לשיבה. מול דלת הכניסה, בחלק הרוחבי, יש ארון קודש אשר היה ממוקם בתוך גוחמה (נישה). מסגרתו בלטה פנימה לתוך חלל בית־הכנסת. מצד ימין היה מקום מושב לאחד ממכובדי הקהל – ראש הקהילה או הרב. תכנית בית־הכנסת מעידה על כך שלמבנה לא הייתה חזית חיצונית לרחוב, אלא נכנסו אליו דרך מערכת חדרים הדומים לתכנית של בתים רומיים. לפני המבנה של בית־הכנסת הייתה חצר אטריום פריסטילית (עם עמודים). מערכת החדרים הנוספת יכולה הייתה לשמש לצרכים שונים של הקהילה, כמו חדרי לימוד, בית מדרש, חדרי התכנסות, מקום לינה וכדומה.
- ב. העיטור של בית־הכנסת הוא מיוחד ויוצא דופן. כל הקירות של המבנה, מהרצפה ועד לתקרה, היו מכוסים בציורים בנושאים מהתנ"ך. גם בארון הקודש (מעל הגומחה) היו ציורים. כל הציורים מוקפים במעין רצועות קישוט מעוטרת המחלקות את הקיר למסגרות. בכל מסגרת מופיע נושא אחר מהתנ"ך. הקיר מחולק לשלוש שורות עם מסגרות, ובתוכן ציורים פיגורטיביים. בנוסף לכך, בחלק התחתון יש רצועה של עיטור דקורטיבי המחקה אלמנטים של שיש.
- הערה: חוקרים רבים מנסים לתת הסבר בכל הנוגע לחלוקה של שורות העיטורים. יש לציין שכל התיאוריות הן בגדר סברה, ואין הסכמה במחקר בעניין זה.
- ג. מעל הגומחה, במעין גמלון שטוח, יש תיאור של בית־המקדש והמנורה מצד שמאל, עם לולב ואתרוג וכדומה, ומצד ימין תיאור של עקדת יצחק. המשמעות של המוטיבים האלה היא הרצון לבטא את הצורך בגאולת ישראל ובתקווה לבניית בית־המקדש.
- עקדת יצחק – במשמעות של הבטחת הארץ; המשכיות הקשר בין ישראל לקב"ה.
- בית המקדש – במשמעות של הרצון והשאיפה לבנייתו מחדש.

דורא אירופוס

א. בית הכנסת של דורא אירופוס (מהמאה ה-3 לספירה) על ציורי הקיר שבתוכו נחשב לממצא הארכאולוגי המוקדם ביותר, המעניין והחשוב ביותר בתולדות האמנות היהודית בעת העתיקה. זאת משום שאין אף ממצא דומה ששרד מהתקופה הזו, המשמש כעדות כל כך חיה ואוטנטית לכך שיהודים אכן השתמשו בציורי קיר בתיאורים פיגורטיביים – דמויות אנושיות, בעיטור של בתי תפילה. בציורי בית הכנסת בדורא באה לידי ביטוי אמנות נרטיבית (אמנות המתארת סיפור, עלילה) מפותחת מאוד. העושר הציורי הנדיר מאפשר הצצה לאמנות יהודית שלא שרדה, הממצאים שופכים אור על הגדרת הביטוי האסטטי ושימושו כחלק מהפולחן היהודי בבית הכנסת. בשום בית כנסת עתיק אחר לא נמצאו ציורים בעלי ביטוי חזק כל-כך כמו אלו שבדורא אירופוס. הסברה היא שהממצא של דורא מלמד על-כך שלא היה זה בית הכנסת המצויר היחיד בזמנו. בוני בית הכנסת השתמשו כנראה בנוסח המקובל בתקופתם. לא מן הנמנע שמסכת ציורים דומה לאלה של דורא הייתה גם בבית כנסת אחרים בעת ההיא. עד לתגלית זו היה הסגנון האמנותי – יהודי-הלניסטי – ידוע רק מהציורים הקדומים בקטקומבות שברומא, וזהו מקור יהודי לאמנות זו. גילוי ציורי הקיר בדורא חיזק את הסברה שמקורות ההשראה הצורניים היו כנראה ספרים ומגילות יהודיות מאוירות בציורים שלא שרדו, אשר שימשו גם כמקור השראה צורני לציור הנוצרי.

ב. המערך הכלכלי של ציורי הקיר בבית הכנסת בדורא אירופוס: העיטור של בית הכנסת היה מיוחד ויוצא דופן. כל הקירות של המבנה מהרצפה ועד לתקרה היו מכוסים בציורים. על הקיר שפנה לירושלים הייתה הגומחה של ארון הקודש, וגם מעליה נשתמרו ציורים. בנוסף לכך, בחלק התחתון יש רצועה של עיטור דקורטיבי מצויר, המחקה שיבוץ של שיש. הציורים על-גבי הקירות מסודרים בשלושה רגיסטרים (רצועות), כשביניהם יש חלוקה של קווים קישוטיים מוגדרים המפרידים בין הסצנות. תוחמים אותן מסגרות במשטחים ריבועיים, בהתאם לגודל הסצנה. בכל משבצת הופיעה תמונה המתארת סצנה שונה מן המקרא ומן המדרש.

הסיבה לתצורת תיאור זו, אחת מבין:

- כנראה שהחלוקה לרצועות ולסצנות מופרדות בתוכם מקורה בצורות של הספרים והמגילות היהודיות שהיו מאוירים בציורים (שלא שרדו).
- חלוקה לרצועות ותיאורים נרטיביים בתוכם היו מקובלים בעולם העתיק.
- במחקרים יש ניסיון לגלות את החשיבות של סידור הסצנות המתוארות על גבי הקירות ולקבוע היררכיה של חשיבות בהתאם. מה שברור הוא שיש חשיבות רבה לסצנה המתוארת בגומחה של ארון הקודש עם תיאור של עקדת יצחק – האירוע המיתי המכונן שהשפיע על אבי האומה, ובעקבותיו על כל עם ישראל, וכן תיאור של המנורה וכלי המקדש בשני צידי הגומחה גם הם עדות למקום הפולחן המקורי שהיה לעם ישראל וחרב. התיאור מופיע דווקא בגומחת הארון, שהוא המקום המקודש ביותר בבית הכנסת.

ג. סצנה מציורי דורא אירופוס, אחת מבין:

- אהרון במשכן/מקדש שלמה
- ארון הברית בידי פלשתים
- משיית משה מהיאר
- נס המים במדבר
- אסתר ואחשוורוש
- חזון העצמות היבשות
- עקדת יצחק

א. תיאור היצירות תוך כדי התייחסות לעיצוב הדמויות:

נס המים במדבר: היצירה מתארת את נס המים במדבר. במרכז היצירה באר מים, ומן הבאר נובעות שתיים-עשרה תעלות של מים. המים זורמים לשניים-עשר אוהלים המייצגים את שבטי ישראל, שישה מכל צד, ובאמצע, ממעל, נראה המשכן, אוהל מועד, ובפתחו המנורה. ליד הבאר דמות גדולה בלבוש הלניסטי – משה, המוציא מים מן הבאר או ממתיק את הטעם המר של מימיה באמצעות מטה. בפתחי האוהלים הנראים כמבנים בעלי גג גמלוני עומדות שתיים-עשרה דמויות קטנות בלבוש של נסיכים פרסיים – נשיאי השבטים.

מגילת אסתר: היצירה מתארת סצנה מתוך מגילת אסתר. מימין נראה המלך אחשוורוש יושב על כס גבוה ולידו יושבת המלכה אסתר. המלך והמלכה לבושים לבוש פרסי, מוקפים במשרתים ובאנשי החצר. **מצידו הימני של אחשוורוש מתוארת דמות המושיטה לו מגילה** – במרכז היצירה יועצי

המלך. הם עומדים עמידה קלסית כסנטורים, לבושים טוגה הלניסטית ומצביעים לכיוון מרדכי המובל על סוס לבן על-ידי המן. מרדכי והמן בלבוש פרסי. תיאור הדמויות, שנעשה אולי על-ידי שני אמנים שונים, מבטא שילוב בין שתי ההשפעות התרבותיות רומא ופרס, בין התרבות הקלסית ההלניסטית לתרבות המזרחית.

ב. נס המים במדבר:

הקומפוזיציה – מרכזית וסגורה. במרכז הקומפוזיציה באר, ולידה משה. מעליהם, במרכז, אוהל מועד, ובפתחו מנורת שבעת הקנים. הקומפוזיציה סגורה על-ידי מבנים דמויי אוהלים המצוירים משני הצדדים. היצירה כולה ממוסגרת על-ידי רצועה דקורטיבית.

תפיסת החלל – נראה שטוח, על אף הניסיון ליצור תחושה של עומק על-ידי הסתרה ובאמצעות הרמת המבנים זה מעל זה.

מגילת אסתר:

הקומפוזיציה – סגורה ומאוזנת. במרכז הקומפוזיציה קבוצה של ארבעה דמויות המפרידה בין שתי סצנות שיוצרות תיאור נרטיבי מתמשך. מימין – אחשוורוש ואסתר, ומשמאל – המן המוביל את מרדכי על הסוס. שתי הסצנות הצדדיות האלה מאזנות זו את זו וסוגרות את הקומפוזיציה לכיוון המרכזי. היצירה כולה ממוסגרת על-ידי רצועה דקורטיבית.

תפיסת החלל – שטוח. אין תיאור של הסביבה ואין קו בסיס. יש הסתרה וניסיון ליצור רבדים באמצעות הדמויות המסתירות זו את זו.

ג. הסיבה לעיטור בית-הכנסת בסצנה המתארת את נס

המים במדבר: הסיפור המקראי מבטא את חוסר האמונה של בני ישראל המתלוננים בפני ה'. משה פונה אל ה' לעזרה, וה' מחולל נס, נותן מים במדבר וממתיקם, וכך מראה את כוחו. השימוש בעיטור הזה בבית-הכנסת נעשה כדי לחזק את הקהילה היהודית בגולה באמצעות כוח האמונה באל.

הסיבה לעיטור בית-הכנסת בסצנה מתוך מגילת אסתר:

תיאור הנס הגדול שקרה למרדכי ולעם היהודי בזכותה של אסתר מבטא את כוחה של האמונה באל. השימוש בסצנה הזאת מן המגילה לעיטור בית-הכנסת נועד לחזק את הקהילה היהודית בגולה, ולשקף את ההזדהות שלה עם הנס שהתרחש בפרס.